

v 19. století: je prokazatelné, že v díle žádná intence vyjádřit »záhadnost věčného ženství« nebyla a že si enigmatičnosti Mony Lisý nepovšimnul po téměř čtyřech stoletích nikdo. Avšak sociologický výzkum přece jen není umělecký artefakt, takže *kreativní invence* má zde své dost jasné meze. Interpretací přesah dat je samozřejmý, je však třeba, aby nebyl vydáván za »empirickou skutečnost« samotnou.

Samozřejmě, že radikální domyšlení celé této úvahy by znamenalo zřít se jakéhokoliv měření nebo alespoň abdikovat na to, aby výsledky měření byly jednoznačně interpretovány. Tyto postoje ale nejsou a nebyly v sociologii nijak výjimečné, protože zdaleka ne všichni sociologové koncepci matematizované sociologie pokládají za ideál, o němž je nutno usilovat.

Operacionalizace a filozofie empirického výzkumu

Zvláštní, jak se z velkých slov dají dělat velké myšlenky. Zjednodušte některým lidem slovník, a nebudou vůbec mít, co říci. Když slyším nebo čtu takové tlachy o duchovní krystalizaci, tvarovém předpodstatnění, tvůrčí syntéze nebo jak se tomu říká, dělá se mi špatně. Můj ty bože, lidi, myslím si, strčit vám nos do organické chemie (a to ještě nemluví o matematice), to by se vám těžko psalo! V tom je největší bída našeho věku: na jedné straně naše mozky pracují s mikrony a infinitesimálními veličinami s přesností téměř dokonalou, a na druhé straně necháme své mozky, své citění i myšlení ovládat nejmohavějšími slovy.
K. Čapek, Život a dílo skladatele Foltýna

Čapek jako by ústy svého neslavného hrdiny anticipoval veliké myšlenkové drama nejen moderního člověka naší doby, ale i dramatický zápas humanitních věd o své vlastní sebeurčení; jenž má v neposlední řadě povahu zápasu o pojmovou přesnost, o odstranění oné čapkovské mlhavosti a o dosažení maximální exaktnosti, snad dokonce ve stylu *mathesis universalis*. Tento zápas o pojmovou přesnost není jen záležitostí sémantickou či lingvistickou, ale je úsilím nesmírné metodologické i ontologické důležitosti. V sociologii je tradičně diskutován jako problém operacionalizace teoretických pojmů.

1. Problém teoretických pojmů v sociologii

Povšimněme si hned tohoto sousloví: operacionalizace *teoretických* pojmů, v němž je obsažena celá geneze i celá složitost problému. Sociologie vznikla a historicky se ustavila jako *teoretická* vědní disciplína, jejíž empirické zakotvení

